

ПОШУКИ НОВИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ЗМІСТУ ТА КРИТЕРІЇВ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті аналізуються основні методологічні підходи до змісту та критеріїв сучасної державної культурної політики. Більш детально розглядається, чим є для України модернізація в умовах глобалізації.

Ключові слова: культура, державна культурна політика, модернізація, глобалізація.

В статье анализируются основные методологические подходы к содержанию и критериям современной государственной культурной политики. Более подробно рассматривается значение для Украины модернизации в условиях глобализации.

Ключевые слова: культура, государственная культурная политика, модернизация, глобализация.

This article analyzes the basic methodological approaches to the content and criteria of the modern state cultural policy. More detail is seen that for the modernization of Ukraine in the context of globalization.

In detail it is shown that need for modernization of Ukraine in the context of globalization. The author emphasizes that the humanitarian potential of the nation in the twenty-first century will become the main productive force in the selection of geo-economic and geopolitical model of the future, in the formation of a new paradigm of civilization. The definition of research methodology in modern conditions complicates the parallel existence of several methods, different philosophical systems. They have the right to exist and compete with others for the prerogative to determine, inter alia, the principles of the historical development of mankind. Experts from different branches of science (mathematical, natural, social and others) choose a methodology using practices that do not contradict the facts of reality. Thus, science is getting rid of speculative reflection and self-reflection, unnecessary complications categorical apparatus.

Keywords: culture, national cultural policy, modernization and globalization.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку історичної науки визначення методології дослідження ускладнене паралельним існуванням численних методологій, різноманітних філософсько-гносеологічних систем, кожна з яких має право на існування та конкурує з іншими за прерогативу визначати пріоритети дійсності, розвитку всесвіту, зокрема історичного розвитку людства. Втім, фахівці з різних галузей наук, математичних, природничих, суспільних тощо апробують ці метафізичні системи та засобом практичної перевірки відбирають ті методології, які у прикінцевому результаті їх використання, не суперечать фактам дійсності, сукупному досвіді представників даної галузі знання. Таким чином наука позбавляється від спекулятивної рефлексії та саморефлексії, понятійного перенавантаження, зайвого ускладнення категоріального апарату.

Аналіз актуальних досліджень. В історичній науці протягом останніх десятиліть, після визволення її з-під тягара ідеології марксизму-ленінізму, відбувається процес стабілізації методологічних пошуків, поступової гармонізації методології з основним об'єктом дослідження – історією людства в різних її проявах. Останнім часом з'явилося чимало аналітичних праць, підготовлених переважно політологами й економістами, які претендують на своє бачення модернізаційних процесів в Україні, критикують наявну ситуацію, іноді зачіпають і проблеми сучасного культуротворення.

Метою статті є визначення того, чим є для України модернізація в умовах глобалізації, як вона мала проходити, чи відповідали досліджувані дії влади критеріям модернізації країни, її негайним потребам. Ці явища нові, їх вивчення тільки розпочалося в останні десятиліття, тому вони не мають однозначного визначення й тлумачення, потребують вивчення різноманітних підходів і концепцій.

Виклад основного матеріалу. Таким чином, підґрунтям даного дослідження є методологія наукового позитивізму, яка наголошує, що дійсність, зокрема історична дійсність, може бути пізнана, вивчена, проаналізована й описана засобами даної науки, які не суперечать самій дійсності, встановленим у межах цієї дійсності взаємозв'язкам, причинно-наслідковим закономірностям та формальній логіці.

Але кожна історична епоха має свої відмінності й особливості, є такі особливості й у розвитку окремих держав і народів. Цей факт, зафіксований істориками, призвів до формування основ цивілізаційного підходу, коли визнається багатовекторний та

багатолінійний перебіг історії. Таким чином, на тлі методології наукового позитивізму, вивчення загальнолюдських закономірностей і якостей історичного процесу, має використовуватись уточнення, розуміння того, що кожна епоха є унікальною, що в кожному епоху формуються певні особливості, певні умови розвитку людства.

Основним викликом України як самостійної держави першого десятиліття незалежності, яке і вивчається, був виклик модернізації, реформування всіх ланок життя, зокрема й культури. Безумовно, щодо вирішення питання про сучасний стан української культури, її розвиток або занепад, необхідно долучати сучасні соціологічні, політологічні, економічні та інші дослідження, в яких розглядаються проблеми модернізації країни в цілому, наявність чи відсутність стратегії реформ, напрямки змін, що відбуваються, їх характер і наслідки. Тут у якості методологічної проблеми постає, у першу чергу, визначення модернізації як такої, що саме сучасні суспільствознавчі науки розуміють під цим процесом, яким змістом його наповнюють, що від неї очікують, у тому числі в культурній сфері.

Згідно з теорією модернізації, відзначає В. П. Горбатенко, кожна країна як соціальна цілісність у міру свого історичного розвитку проходить три стадії: історичну, сучасну і постсучасну. Кожна з названих стадій визначається панівними в суспільстві соціальними цінностями. Для кожної держави як цілісної системи найнебезпечнішими є періоди переходу від однієї стадії до іншої, коли різні соціальні групи мають різну ціннісну орієнтацію, що зумовлює внутрішні конфлікти. В Україні ситуація ускладнюється одночасним існуванням усіх трьох названих ціннісних орієнтацій [2, с. 8].

В цілому ж під модернізацією в науці розуміють сукупність різного роду економічних, політичних, державно-правових, психологічних, культурологічних зрушень і перетворень конкретного суспільства в напрямі його осучаснення та постійного вдосконалення; наближення соціальних і політичних систем та їхніх фрагментів до максимально можливого рівня розвитку [2, с. 11].

Прибічники політологічного тлумачення модернізації розглядають її як частину загального процесу модернізації, коли перетворення відбуваються в усіх основних компонентах соціальної системи (в економічній, правовій, політичній сферах, у соціальних відносинах, культурі, системі освіти тощо), але вибір модернізаційного розвитку починається і здійснюється саме у сфері політики, з вияву політичної волі до змін [2, с. 13].

У колективній монографії «Україна в сучасному геополітичному просторі» справедливо зазначено, що в сучасній науці найглибше досліджують модернізацію у сферах економічній та політичній, культурна ж модернізація часто сприймається неоднозначно або розглядається лише як вестернізація країни (з негативним чи позитивним забарвленням, відповідно до ідеологічної позиції тих чи інших авторів). Водночас, частою помилкою є твердження про те, що метою модернізації є перехід до ринку. По-перше, навіть у розвинених капіталістичних країнах ринок уже давно контролюється державою та міжнародними економічними організаціями. По-друге, ринок – це лише один із господарських механізмів модернізації, основною метою якої має бути, на думку авторів дослідження, побудова соціальної держави [10, с. 9]. Ця мета визначена і в Конституції України.

Для нашої країни модернізація це не якийсь локальний процес, модернізаційні зміни має відчувати все суспільство, змінюється і економічний, і політичний устрій нашої держави. Але особливі історичні обставини переходу до реформ (саморозпад СРСР, руйнація соціалістичної системи) зумовили складний та неоднозначний характер модернізації в Україні. У світі віртуальної модернізації ведуться дискусії про шляхи та засоби реформ, ухвалюються закони й укази, програми та скориговані програми, а реальність не змінюється, реформи в політичній сфері залишаються міфом, економіка занепадає, демократія та правова держава залишаються мрією [10, с. 22; 4]. Остання теза, дуже влучно сформульоване твердження про віртуальний характер реформ, безумовно, відповідає ситуації у сфері культури і може бути використана для оцінки зусиль правлячої еліти 1991–2001 рр. щодо формулювання державної культурної політики, реформи управління культурою та розвитку національної культури незалежної України.

Якщо ж підводити узагальнені підсумки розвитку країни в перше десятиліття її незалежності, то тут більшість авторів сходиться в одному – досягнення мінімальні, досить неоднозначні й отримані вони за дуже високу ціну. Окрім того, протягом цього десятиліття стара парадигма формування держави виявилася не тільки повністю вичерпаною з точки зору інноваційного змісту, але й такою, що спричиняє суспільству чималий збиток [9, с. 17]. Проблеми, труднощі, втрати України поки ще більші за її досягнення. Важливо й те, що спостерігається інтенсивний процес дегуманізації суспільства: зростання бідності, зниження рівня соціальної захищеності [9, с. 20].

Стан України в досліджуваній період Г.Щокін вважає, безумовно кризовим. Концептуальність його твердження полягає не тільки в тому, що, з його точки зору, системна, всепроникна, глибинна криза охопила всі сфери соціального життя, а й у тому, що ця криза є лише частиною ширшого явища, що має глобальний характер. Наприклад, криза в мистецтві супроводжується руйнуванням чуттєвої форми живопису, скульптури, музики, літератури, драматургії та архітектури.

Очевидним є і те, що гуманітарний потенціал нації в ХХІ ст. буде чи не головною продуктивною силою у виборі геоекономічної та геополітичної моделі майбутнього, у формуванні нової парадигми розвитку цивілізації, як стверджує М.Жулинський. Тому збереження національної сутності, національної ідентичності та культурно-духовної своєрідності [1, с. 5–6] має бути суттєвою складовою державної політики [7, с. 58–64]. Втім соціогуманітарна сфера надто повільно реформується, надто важко модернізується [8, с. 73–74]. І.Дзюба також наполягає на необхідності розроблення питання про культуру як носія історичної пам'яті, як фактор національного самоусвідомлення і самовираження, про культуру як цілісність творчих сил народу, про культуру як умову історичного розвитку й життєздатності нації.

Сучасний понятійний апарат, необхідний для соціально-філософського та правового аналізу державної культурної політики, розробляє і С.В.Дрожжина [5]. З її точки зору, культурна політика – це процес надання умов та регулювання суспільством, державою, іншими суб'єктами культурного життя відносин, процесів, що складають, характеризують і реалізують культуру на сучасному етапі розвитку певної людської спільноти [5, с. 12].

Так і С.Грабовський наполягає, що в сучасних умовах без цілеспрямованої державної політики зусилля українських інтелектуалів ітимуть, як вода у пісок. Культури й субкультури, котрі можуть стати основою розвитку культури модерної української політичної нації, можуть вижити лише за підтримки Української держави [3, с. 67–70]. Саме така концептуальна позиція і має бути покладена в основу аналізу культурної політики сучасної Української держави й окремих її проявів з боку різних гілок виконавчої та законодавчої влади у період з 1991 по 2001 рр.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, теоретичні основи та методи роботи мають комплексний, синтетичний характер, зумовлений відносною новизною поставленої проблематики, її хронологічною актуалізацією, безпосередньою близькістю до того часу, коли відбувається її дослідження, практичною сучасністю суспільних явищ, що вивчаються. Вони побудовані на опрацюванні, зіставленні та критичному аналізі узагальнюючої філософської, культурологічної, політологічної, економічної, історичної літератури, наукових праць, у яких розглядаються основні досягнення та недоліки першого десятиліття української незалежності, висвітлюються їх причини, чинники історичних або соціальних процесів, внутрішні ментально-психологічні або зовнішні глобально-політичні, ідеологічні й економічні впливи. Ключовими методологічними орієнтирами тут є самі поняття глобалізації та модернізації, розуміння того факту, що глобалізація вже стала основним фактором життя й розвитку людства. Окрім розглянутого вище світоглядного підґрунтя дослідження проблем розвитку культури України в умовах необхідності модернізації та відчуження наслідків глобалізації, в роботі мають бути використані й певні методи історичної науки, пов'язані з аналізом наукової літератури та джерел, упорядкуванням отриманих фактів, синтезом об'єктивної історичної інформації. Перш за все це принцип історизму, який є

підґрунтям історичного методу. Він пов'язаний з такими фундаментальними філософськими категоріями як час, простір, рух. Але на відміну від теоретичного (логічного) методу, яким оперує філософія та соціологія, історичний спосіб дослідження вивчає логіку не в абстрактно-теоретичній формі, а в конкретних явищах, діяльності народів, урядів, партій, особистостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бітасєв В. А. *Культурна традиція як людинотворчий фактор* / В. А. Бітасєв // *Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку*. Зб. наук. ст. – К., 1997. – С. 5 – 6.
2. Горбатенко В. П. *Стратегія модернізації суспільства: Україна і Світ на зламі тисячоліть* / В. П. Горбатенко. – К., 1999. – С. 8.
3. Грабовський С. *Чи потрібен національній культурі державний патерналізм?* / С. Грабовський // *Сучасність*. – 2003. – №6. – С. 67 – 70.
4. Гринєв В. Б. *Итоги и уроки десятилетия независимости Украины* / В. Б. Гринєв. – К., 2001. – 36 с.
5. Дрожжина С. В. *Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти* / С. В. Дрожжина. – Донецьк, 2005. – 196 с.
6. Коломійцев В. Ф. *Методология истории: От источника к исследованию* / В. Ф. Коломійцев. – М.: *Российская политическая энциклопедия*, 2001. – 131 с.
7. Різник О. О. *Логіка становлення нації та державна культурна політика* / О. О. Різник // *Культурна політика: методологічні, правові, економічні проблеми*. Зб. наук. пр. – К., 1995. – С. 58 – 64.
8. *Стратегія для України: уроки десятиріччя незалежності*. – К., 2001. – С. 73 – 74.
9. Сурмін Ю. П. *Украина: итоги сложного десятилетия и проблема будущего* / Ю.П.Сурмін // *Грани*. – 2001. – №4. – С. 17.
10. *Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти*. – К., 2002. – 229 с.